

УДК 81'367.4=162.2.122.10

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/66-2-47>

Оксана МАКСИМ'ЮК,

orcid.org/0000-0003-1963-6165

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри сучасної української мови

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

(Чернівці, Україна) *o.maksymiuk@chnu.edu.ua*

Іванна СТРУК,

orcid.org/0000-0002-9883-8818

кандидат філологічних наук,

асистент кафедри сучасної української мови

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

(Чернівці, Україна) *iv.struk@chnu.edu.ua*

ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ КОМПОНЕНТ ЯК ЗАСІБ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (НА МАТЕРІАЛІ ФОЛЬКЛОРНО-ПІСЕННИХ ТЕКСТІВ)

Етнокультурний аспект навчально-виховного процесу, осмислення мови як етнічного явища зумовлюють опору на етнопедагогіку, що є акумулятором народного досвіду в системі навчання та виховання молодого покоління. Етнопедагогічні засади навчання української мови передбачають урахування набутків народної педагогіки як сукупності поглядів, норм, звичаїв, ідеалів, інших духовних цінностей етносу, що знаходять відображення в мові та національно-культурних текстах; народної дидактики, тобто системи принципів, методів, засобів навчання; особливостей етнічної психології індивіда.

Стаття присвячена питанням, пов'язаним з естетичним вихованням школярів при вивченні української мови на матеріалі фольклорно-пісенних текстів та їхнього впливу на становлення національно-свідомої мовної особистості в умовах Нової української школи.

Метою нашого дослідження є окреслити роль етнокультурного, у тому числі національно-мовного, компонента в змісті освіти з метою естетичного виховання учнів на уроках української мови в умовах Нової української школи.

У статті ми проаналізували мовні особливості пісенних текстів під час вивчення лексики, граматики й словотвору через систему завдань, емпіричний матеріал яких розширює та поглиблює естетичні уявлення учнів про світ, розвиває їхнє образне, творче мислення, підносить культуру усного та писемного мовлення, прищеплює любов до рідного слова, сприяє розвитку комунікативної та соціокультурної компетентності, підвищенню рівня мовленнєвої культури сучасного школяра.

У дослідженні ми дійшли висновку, що оновлення освітньої галузі, етнокультурний компонент навчання мови зумовлюють потребу етнопедагогічних засад навчально-виховного процесу, які передбачають опору на народну педагогіку, народну дидактику та врахування специфіки етнічної психології. Етнопедагогічна система найбільше відповідає генетичній природі особистості, а тому є найефективнішим шляхом оволодіння знаннями з рідної мови.

Ключові слова: *етнокультурний компонент, етнопедагогіка, фольклорно-пісенні тексти, національно-мовне виховання, естетичне виховання, мовна особистість.*

Oksana MAKSYMUK,

orcid.org/0000-0003-1963-6165

PhD of Philology, Professor;

Associate Professor at the Department of Modern Ukrainian Language

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

(Chernivtsi, Ukraine) *o.maksymiuk@chnu.edu.ua*

Ivanna STRUK,

orcid.org/0000-0002-9883-8818

PhD of Philology, Professor;

Assistant at the Department of Modern Ukrainian Language

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

(Chernivtsi, Ukraine) *iv.struk@chnu.edu.ua*

ETHNO-CULTURAL COMPONENT AS A MEANS OF ESTHETIC EDUCATION OF STUDENTS IN UKRAINIAN LANGUAGE LESSONS (BASED ON THE MATERIAL OF FOLKLORE AND SONG TEXTS)

The ethno-cultural aspect of the educational process, the understanding of language as an ethnic phenomenon determine the reliance on ethno-pedagogy, which is an accumulator of folk experience in the system of education and upbringing of the young generation. Ethno-pedagogical principles of teaching the Ukrainian language involve taking

into account the achievements of folk pedagogy as a set of views, norms, customs, ideals, and other spiritual values of the ethnic group, which are reflected in the language and national-cultural texts; folk didactics, i.e. the system of principles, methods, teaching tools; features of the individual's ethnic psychology.

The article is devoted to issues related to the aesthetic education of schoolchildren when learning the Ukrainian language based on the material of folklore and song texts and their influence on the formation of a nationally conscious linguistic personality in the conditions of the New Ukrainian School.

The purpose of our research is to outline the role of the ethno-cultural, including the national-linguistic, component in the content of education for the purpose of aesthetic education of students in Ukrainian language lessons in the conditions of the New Ukrainian School.

In the article, we analyzed the language features of song texts during the study of vocabulary, grammar, and word formation through a system of tasks, the empirical material of which expands and deepens students' aesthetic ideas about the world, develops their imaginative and creative thinking, elevates the culture of oral and written speech, instills love for the native words, contributes to the development of communicative and sociocultural competence, increasing the level of speech culture of a modern schoolchildren.

As the result of our research, we came to the conclusion that the renewal of the educational field, the ethno-cultural component of language learning necessitates the need for ethno-pedagogical principles of the educational process, which involve relying on folk pedagogy, folk didactics and taking into account the specifics of ethnic psychology. The ethno-pedagogical system most closely corresponds to the genetic nature of the individual, and therefore is the most effective way of mastering knowledge of the native language.

Key words: ethnocultural component, ethnopädagogie, folklore and song texts, national language education, aesthetic education, linguistic personality.

Постановка проблеми. Нова українська школа спрямована на формування духовно багатой, високоморальної, освіченої та творчої особистості, на продовження національних традицій, використання надбань народної педагогіки і культури. Більшість національних і державних документів про освіту в Україні чітко визначають пріоритетну роль етнопедagogіки в сучасній освітньо-виховній парадигмі. На сьогоднішній день застосування традицій етнопедagogіки – одне з найактуальніших питань педагогічної науки.

Етнокультурний аспект навчально-виховного процесу, осмислення мови як етнічного явища зумовлюють опору на етнопедagogіку, що є акумулятором народного досвіду в системі навчання та виховання молодого покоління. Етнопедagogічні засади навчання української мови передбачають урахування набутоків народної педагогіки як сукупності поглядів, норм, звичаїв, ідеалів, інших духовних цінностей етносу, що знаходять відображення в мові та національно-культурних текстах; народної дидактики, тобто системи принципів, методів, засобів навчання; особливостей етнічної психології індивіда.

Саме тому увага вчителя до мовних компонентів з національною орієнтацією сприяє духовному, культурному збагаченню школяра, що в майбутньому забезпечить високий рівень міжетнічних відносин.

Аналіз досліджень. Проблеми національно-мовного виховання досліджувались в прикладному аспекті навчання й виховання школярів ще в працях Я. Коменського та І. Песталоцці, адже в основу їх фундаментальних творів було закладено принцип природовідповідності виховання. Народна педагогічна теорія глибоко розкрита в педагогічній спадщині Г. Сковороди, О. Духновича, К. Ушинського. Фундаментальне значення

для дослідження духовної структури національно-мовного виховання мають наукові, публіцистичні праці та художні твори вчених, педагогів, етнографів, письменників України (І. Огієнка, Г. Вашенка, П. Юркевича), етнопедagogічна основа навчання рідної мови представлена у працях Н. Бабич, А. Богуш, Т. Донченко, С. Єрмоленко, М. Стельмахович, С. Караман, В. Кононенко, Л. Мацько, Л. Паламар, М. Пентиліук, О. Семенов, Т. Симоненко, О. Смолінська, Р. Дружиненко).

Метою нашого дослідження є окреслити роль етнокультурного, у тому числі національно-мовного, компонента в змісті освіти з метою естетичного виховання учнів на уроках української мови в умовах нової української школи.

Виклад основного матеріалу. Естетичне виховання дітей у сучасному суспільстві здійснюється багатьма засобами, але найтісніше воно пов'язане з процесом шкільного навчання, зокрема з вивченням мови, художньої літератури та усної народної творчості. Фольклор є неocenним духовним надбанням українського народу, з-поміж жанрового розмаїття якого пісня відіграє важливу роль під час естетичного виховання учнів. Для народної пісні характерні висока ідейність, змістовність, типовість образів і картин, структурно-композиційна довершеність, ритмічність, мелодійність мови, семантична вагомість та стилістична виразність. У процесі навчання й естетичного виховання вчитель повинен звертати увагу учнів на всі перелічені компоненти, а особливо – на мовну організацію пісенних текстів.

Використовувати слово народної пісні з метою естетичного, морального виховання школярів наполегливо радив В. О. Сухомлинський: «У пісні, створеній безіменними поетами, що палко любили свою землю, слово постає в усій своїй красі і поетичній принадності... Якщо ви хочете,

щоб рідне слово, назавжди ввійшло в духовне життя дитини, стало її багатством, не забувайте про рідну пісню» (Сухомлинський, 1965: 54). Видатний педагог був певен, що людина, вихована на народнопісенному слові, – «все життя своє буде непримиренна до примітива й вульгарності» (Сухомлинський, 1968: 5).

На нашу думку, народнопісенну лексику, як і мову усної народнопоетичної творчості загалом, вчитель повинен використовувати не епізодично, а за чіткою системою, комплексно: на уроках української мови та літератури, а також в межах позакласної та позашкільної роботи.

На уроках української мови використання народнопісенних скарбів сприяє не лише повноцінному засвоєнню відомостей з лексики, граматики і словотвору, а й розширює та поглиблює естетичні уявлення учнів про світ, розвиває їхнє образне, творче мислення, підносить культуру усного та писемного мовлення, прищеплює любов до рідного слова, сприяє розвитку соціокультурної компетентності.

Наприклад, під час вивчення антонімів у 5 класі доречно використати такі пари речень з народних пісень: 1. *Наступає чорна хмара і дощик із неба, Зруйнували Запорожжя, а не було треба* (ЗНПД, 1983: 9) / *Атаман іде, Як голуб гуде; Та під білою тою березою голівку кладе* (ЗНПД, 1983: 12). 2. *Бо я в чужій стороні, Нема роду при мені* (ЗНПД, с. 31) / *Десь у тебе, козаченьку, Є рідная мати, Що як станеш на камені, То й слідоньки знати* (ЗНПД, 1983: 32). 3. *Бігай, коню, бігай, коню, Бо вже вечоріє* (ЗНПД, 1983: 36) / *Ой там світить, моя мила, Де з ліса зоріє* (ЗНПД, 1983: 46). 4. *А у тої далекої (дівчини) воли та корови* (ЗНПД, с. 47) / *А у тої близької (дівчини) лише чорні брови* (ЗНПД, 1983: 47). 5. *Ой болить мя голівонька Від маку дрібного, А я рибку не забуду поки життя мого* (ЗНПД, 1983: 76) / *Моє горе, горе неякеє, Гей, моє горе великеє* (ЗНПД, 1983: 54). 6. *Ой кобисть, люди, знали, Яка мені біда, Силує мя моя мати За старого діда* (ЗНПД, 1983: 87) / *Йик би була не палиця Тай не луговина, Так би мене молодого Вода примулила* (УП, 129: 112). 7. *Ліпше було мене, мамцю, У землю сховати, Аніж мене молоденьку З нелюбом вінчати* (ЗНПД, 1983: 88) / *Тим я тебе, моя доню, рано не збудила, Попереду твій миленький, щоб ти не ужила* (УП, 1929: 19). 8. *Ой залищайтесь, дівчата, Бо сирота-чумак багатий* (ЗНПД, 1983: 23) / *А я бідний, безталанний: Степ широкий – то ж мій сват* (УП, 1929: 62).

Насамперед з допомогою вчителя, а потім самостійно учні знаходять у наведених парах речень семантично протилежні слова (*чорна –*

білою, чужій – рідная, вечоріє – зоріє, далекої – близької, дрібного – великеє, старого – молодого, нелюбом – миленький, багатий – бідний), підкреслюють їх і пояснюють їхнє значення.

Кожна з наведених пар речень може стати темою коротенької бесіди. Наприклад, учитель запитує в учнів, які почуття викликає у них речення «*Бо я в чужій стороні, Нема роду при мені*» чи «*Ой залищайтесь, дівчата, Бо сирота-чумак багатий*». Учні відповідають і пояснюють.

У межах народнопісенної лексики можна виділити кілька синонімічних рядів, а саме: *мати, ненька; батько, отець; друг, товариш; краса, врода; милий, любий, коханий; гарний, хороший, красний, прекрасний, красивий, вродливий, гожий; летіти, линути* та ін. На такі синонімічні ряди учителю варто звернути увагу учнів при вивченні синонімів у 5 класі, а також на підсумкових заняттях з української мови у 8 класі.

Під час роботи над синонімічним багатством доречно залучити рядочки з народних пісень: 1. *Гей, ти дубе зелененький, Листя твої рясні, Ти козаче молоденький, Слова твої красні. Слова твої хоть прекрасні, А чортова думка* (ЗНПД, 1983: 78). 2. *Чи я ж тобі, мій коню, та важкий? Чи я ж тобі, мій сивий, та тяжкий* (УП, 1929: 58). 3. *Тяжко-важко на серденьку, та й не легко* (УП, 1929: 219). 4. *Ой вийде брат – понуриться, Вийде мати – зажуристься* (ЗНПД, 1983: 16).

Учні зачитують речення, відшукують і називають синоніми та пробують визначити їх значення. Під час такої роботи важливо, щоб учні усвідомили, що кожна людина сприймає ті самі поняття по-різному, а тому в українській мові для називання однієї й тієї самої ознаки існують різні (синонімічні) слова. Усі вони відзначаються емоційністю та стилістичною виразністю.

Для восьмикласників потрібно підібрати складніші завдання, а саме: згрупувати в синонімічні ряди подані народнопісенні слова, самостійно визначити основні й додаткові значення згрупованих синонімів, вписати з текстів речення з народнопоетичними синонімами, визначити їх стилістичну роль та емоційно-експресивні відтінки і т. ін.

Шкільна практика свідчить, що, наводячи приклади до тієї чи тієї частини мови, учні оперують, як правило, малою кількістю слів на позначення здебільшого предметів і явищ буденних, не здатних глибоко впливати на людські почуття. Скажімо, розповідаючи про іменники, шестикласники щоразу наводять такі слова, як *парта, ручка, зошит, телефон, клас, учень* тощо. Вчитель має подбати про те, щоб у активний учнівський лек-

сикон входили також слова, які позначають предмети та явища, здатні викликати в людини певні емоції, естетичні почуття. Так, при вивченні іменників, що позначають назви істот і неістот, учням 6-го класу варто пропонувати, крім інших, і такі приклади: *козак, чумак, орел, сокіл, лебідь, горлиця, голуб, соловейко, зозуля, тополя, явір, калина, черемшина, барвінок* та ін.

З народнопісенної лексики можна дібрати також влучні приклади-ілюстрації до тем «Прикметник як частина мови» і «Дієслово як частина мови», що передбачені для вивчення відповідно в 6 та 7 класах.

Під час вивчення прикметника можна запропонувати завдання – прочитати речення, виписати з них прикметники, визначити розряд: 1. *Ой, кохаю сині очі Тай чорняві брови, Рученяти біленькії, Личко калинове* (ЗНПД, 1983: 45). 2. *Ой, улане, ой, улане, ой, ви молодії, А де ж ваші дома кам'янії. А де ж ваші, а де ж ваші сади зеленії, а де ж ваї трави шовковії* (УП, 1929: 78). 3. *Зеленькі огірочки, Жовтенькі квіточки, Нема мого миленького, Плачуть карі очі* (УП, 1929: 196). 4. *Переночуємо нічку в вишневому садочку, Переночуємо другу в темньому лузі, Переночуємо третю в чистім степу, край дороги, Ой в степу при дорозі, та на лютому морозі* (УП, 1929: 55). 5. *Синє море засинілося, молоде браття зажурилося, Рідне браття зажурилося, що молоде та оженилося. Підем, браття, у вишневий садок, та наріжем черешневих палок* (УП, 1929: 106).

Під час вивчення способів словотворення вчитель має нагоду звернути увагу шестикласників на такі народнопоетичні утворення, як *отець-ненька, хліб-сіль, мед-вино, щастя-доля, срібло-злото, рута- м'ята, сад-виноград, шлях-дорога, думати-гадати, красно-ясно, любо-мило, тяжкий-важкий* та ін. З цією метою вчитель може запропонувати учням прочитати такі рядочки з народних пісень: 1. *Було мені, моя мати, краси не давати, Тільки було мені, мати, Щастя-долю дати* (ЗНПД, 1983: 87). 2. *Весна красна наступає, із стріх вода капле, Молодому чумакові шлях-дорога пахне* (УП, 1929: 19). 3. *Ой, шинка-рочко Настусю, Та дай меду-вина нап'юся* (УП, 1929: 23). 4. *Приливайте, ляхи, шляхи, Щоб не журилося, Розважайте отця-неньку, Щоб не журилася* (УП, 1929: 42). 5. *А хто ж тую руту-м'яту та й прополе, гей* (УП, 1929: 213). 6. *Мене, мамо, турчин знає, Сріблом-злотом наділяє* (УП, 1929: 58). 7. *Та поза садом-виноградом Доріжка лежала. Гей, туди царця Рекрут виряжала* (УП, 1929: 96). 8. *Ой красно-ясно, ой красно-ясно, Куди сонечко сходить* (ЗНПД, 1983: 36). 9. *Пус-*

кай голос по дуброві, Пускай по ялині, Щоби було любо-мило Всій моїй родині (ЗНПД, 1983: 78).

Стилістичну виразність народнопісенних слів посилюють їхні зменшено-пестливі форми, надають фольклорним текстам виняткової теплоти, ніжності і задушевності, вони є одним із засобів створення емоційного колориту та експресивного тону українських народних пісень. Про це можна розповісти шестикласникам при вивченні тем «Основні способи творення іменників» та «Основні способи творення прикметників», оскільки навчальна програма орієнтує вчителя не лише на вироблення в учнів навичок вимови й написання зменшено-пестливих суфіксів, а й на проведення спостережень над стилістичним забарвленням зменшено-пестливих утворень. На таких уроках доцільно використовувати таблиці:

I. Творення іменників з допомогою зменшено-пестливих суфіксів

-ок-	-ичк-	-ечк-	-оньк-	-еньк-
дружок	водичка	словечко	дружинонька	кониченько
синок	сестричка	віконечко	родинонька	музиченько
лужок	травичка	сердечко	сопілонька	чумаченько
сніжок	пшеничка	батецько	славонька	батенько
бережок	вербичка	озеречко	дівонька	доленька
садок	криничка	річечка	розмовонька	доріженька
мачок	синичка	грушечка	хмаронька	зозуленька

II. Творення прикметників з допомогою зменшено-пестливих суфіксів

-еньк-	-есеньк-	-ісіньк-
вороненький	старесенький	чистісінький
миленький	малесенький	білісінький
молоденький	ріднесенький	жовтісінький
чистенький	буйнесенький	спокійнісінький

Після ознайомлення з таблицями учням варто запропонувати записати речення з такими чи подібними народнопісенними утвореннями й усно прокоментувати їх. Наприклад: *Ой, виїду я на дубоньку Біленькими ніженьками, Гляну я на дубоньку голубонько гуде. На козака пригодонька, козаченько не прибуде* (УП, 1929: 178).

З багатомовною практикою фольклорного слововживання пов'язана канонізація функціонально-стилістичних можливостей і семантичних відтінків народнопоетичного (народнопісенного) слова. Вона виявляється передусім у таких граматико-стилістичних категоріях, як постійне означення (епітет) і постійна обставина.

Постійне означення (епітет) здебільшого супроводжує одне й те саме слово у всіх народних піснях. Означення й означуване слово при цьому понятійно настільки зростаються, що утворюють своєрідні усталені фольклорні одиниці фразеоло-

гізованого типу, наприклад: *червона китайка, червона калина, буйний вітер, дрібний дощ, широкий степ, вишневий садок, чисте поле, чиста вода, жовтий пісок, бистра вода, синє море, битий шлях, ясен місяць, ясна зоря, шовкова трава, сизий голуб, сива зозуля, зелений гай, зелений барвінок, зелений явір, висока тополя, висока могила, густі лози, карі очі, чорні брови, золоті руки, білі руки, біле тіло, руса коса, молода дівчина, рідна мати, вірний товариш, білий лебідь, вороний кінь* та ін. Такі фольклорні сполучення служать засобами емоційно-образного відтворення дійсності, вони відбивають естетичні ідеали народу і мають велике художнє значення.

Постійні означення (епітети) фольклорного походження стають предметом зацікавлення учнів здебільшого на уроках літератури, однак їх успішно можна використовувати й на уроках української мови, зокрема у 8 класі при вивченні узгоджених та неузгоджених означень. Учителю може запропонувати учням знайти народнописанні узгоджені означення у спеціально дібраних реченнях, при цьому прокоментувати не лише їхні граматичні параметри, а й дати художньо-естетичну оцінку. Окрім того, для розвитку мовлення доцільно використати таку таблицю:

До наведених іменників доберіть узгоджені означення			
козак (який?)	дівчина (яка?)	поле (яке?)	вітри (які?)
сад (який?)	вода (яка?)	море (яке?)	дощі (які?)
сокіл (який?)	трава (яка?)	сонце (яке?)	лози (які?)

Як і постійні народнописанні означення, постійні обставини також є високохудожніми, емоційно-образними, стилістично-виразними одиницями української мови. Виконавець або слухач з ними пов'язує свої уявлення про рідну землю, про красу її природи. Отже, як і постійні означення, вони виконують у піснях естетичну функцію. Найтипівішими з них є такі: *з далекого краю, з глибокого яру, у полі, в чистому (чистім) полі, у полі край дороги, у полі при дорозі, у полі при долині, в степу при дорозі, при битій дорозі, у долині, по долині; на горі, під горою, над річкою; над водою; на синьому морі; по діброві; в лузі, в темному лузі, в лузі при березі в лузі під вербою; в зеленому саду; у вишневому саду, на калині; в гаю, в зеленому (темному) гаю; рано-пораненьку, рано на зорі, рано-вранці, рано-рано, рано-ранесенько, у неділю вранці*. У багатьох піснях у складі постійних обставин фіксуємо гідроніми *Дунай, Дон, Десна, Лиман*, наприклад: *за Дунаєм, з Дону, за Десну, з-за Лимана*.

Познайомити восьмикласників з постійними обставинами як граматико-стилістичними й

мовно-естетичними категоріями учителю допоможе такий ілюстративний матеріал: 1. *І повій, повій, буйний вітре, з глибокого яру! І прибудь, прибудь та ти, мій милий, з далекого краю* (ЗНПД, 1983: 60). 2. *Переночуєм третю ніч в чистім степу при дорозі, Ой в степу при дорозі та на лютому морозі* (УП, 1929: 55). 3. *В чистім полі тирса шумить, Катран зеленіє, В чистім полі своя воля, Що й серце німіє* (УП, 1929: 67). 4. *Ой у полі три криниченьки, Любив козак три дівченьки* (УП, 1929: 63). 5. *За Дунаєм тяжко-важко жити: Там не дають ні їсти, ні пити* (УП, 1929: 84). 6. *Над річкою бережком ішов чумак з батіжком, Гей, гей з Дону додому* (УП, 1929: 20). 7. *Ой, нема козаченька – Поїхав за Десну: Рости, рости, дівчинонько На другу весну* (ЗНПД, 1983: 49). 8. *Ой, з-за гори, з-за Лимана вітер повіває, Кругом Січі Запорозькій москаль облягає* (УП, 1929: 81).

Розвитку зв'язного мовлення учнів 8 класу під час вивчення обставин сприятимуть такі завдання:

I. Доповнити подані речення обставинами місця.

1. *Ой, пуцу я кониченька...* 2. *Стоїть явір...* 3. *Горі тій чайці, горі тій небозі, Що вивела часняток...* 4. *Копав же я криниченьку...* 5. *Ой, закувала сива зозуленька...* 6. *Ой, уже сонце...* 7. *Пожену я лебеді...* 8. *Ой, вийду я...*

II. Дібрати з текстів народних пісень або скласти самостійно речення, у яких би вживалися такі обставини: *у вишневому саду, в чистім полі, з-за гори, по діброві, під вербою, рано на зорі, ранесенько*.

Багато лексем в народних піснях, зокрема на позначення назв птахів, тварин, дерев, кущів, квітів і явищ природи, виступають в ролі прикладок із епітетним або порівняльним значенням, наприклад: *мати-зозуля, дівчина-голубка, дівчина-калина, дівчина-зоря, син-соловейко син-сокіл, козак-соболь, рожка-квітка, клен-дерево* та ін. Про них варто нагадати восьмикласникам під час вивчення теми «Прикладка як різновид означення», використовуючи такий ілюстративний матеріал: 1. *Ой мала вдова сина-сокола* (УП, 1929: 73); 2. *Козаче-соболу, візьми ж мене з собою на Україну далеку* (ЗНПД, 1983: 43); 3. *Ой ти, дівчино-червона калина, Як мені на тебе дивитися мило* (УП, 1929: 112); 4. *Взяла рожу-квітку тай вергла на воду* (ЗНПД, 1983: 35); 5. *Ой високо, високо, клен-дерево й од води* (УП, 1929: 157).

Естетичні особливості народнописанного слова учні пізнають і при вивченні звертання, зокрема до явищ природи, рослин і тварин. Такі звертання допомагають відчутти чарівну красу і велич при-

роди; вони виконують роль емоційно-експресивних центрів у народній творчості, особливо в оточенні яскравих означень: 1. *Добрий вечір, тобі зелена діброво, Переночуй хоч ніченьку мене молодого* (УП, 1929: 46). 2. *Повій, вітре буйнесенький, то з гори, то з долу* (ЗНПД, 1983: 86). 3. *Гей, ти дубе зелененький, Листя твої рясні* (УП, 1929: 76). 4. *Ой, ти дубе кучерявий, Лист на тобі рясний* (ЗНПД, 1983: 193). 5. *Ой, вербо, вербо кудрявая, Хто ж тобі сі кудря дав?* (УП, 1929: 255). 6. *Соловію маленький, В тебе голос тоненький* (ЗНПД, 1983: 31). 7. *Ой, зозуле сивенька, Що ж ти тепер не куш?* (ЗНПД, 1983: 91). 8. *Не мордуйся, коню жвавий, Пий погожу воду; Кріпи сили, коню карий, Не зражу я роду* (ЗНПД, 1983: 37).

Вплив народнопісенної лексики на естетичні почуття учнів сприяє розвитку зв'язного мовлення під час висловлень на теми: «Барвінковий край», «Ой весна, весна, днем красна» (6 клас); «Наші обереги», «Моя улюблена пісня» (7 клас); «Традиційні ремесла й промисли українців», «Мистецтво як засіб творення особистості» (8 клас) та ін.

Перед підготовкою висловлень на відповідні теми пропонуємо учням відповідний словниковий матеріал. Наприклад, для теми «Ой весна, весна, днем красна» можна використати словосполучення: *бистра річка, чисте поле, буйний вітер, зелена трава, широка дорога, рідний край, синє небо, чиста вода, голосні струмочки* тощо.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, практичні завдання із залученням фольклорних текстів, зокрема народнопісенного слова, сприяють національно свідомому та естетичному розвитку мовної особистості учня, формуванню його комунікативної та соціокультурної компетентності, підвищенню рівня мовленнєвої культури. Через українські народні пісні учні не лише опановують рідну мову, але й знайомляться з культурою свого народу. Перспективу дослідження вбачаємо в пошуках нових методів та прийомів естетичного виховання учнів через використання народнопісенної лексики під час позакласних занять з української мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сухомлинський В. О. Слово рідної мови. *Українська мова і література в школі*. 1965. № 5. С. 54.
2. Сухомлинський В. О. Слово рідної мови. *Українська мова і література в школі*. 1968. № 12. С. 5.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

1. ЗНПД – Збірник народних пісень і дум (1983) / зі збірні Івана Лучкова. Київ – Ляйпціг: Українська накладня; Коломия: Галицька накладня. 186 с.
2. УП – Українські пісні з нотами (1929). Збірник I. (пісні народні) / Упоряд.: П. Фунт, В. Шаравський. Київ: Видавниче товариство «Час». 351 с.

REFERENCES

1. Sukhomlynskyi V. O. (1965) Slovo ridnoi movy [The word of the native language]. *Ukrainska mova i literatura v shkoli – Ukrainian language and literature at school*. № 5. S. 54. [in Ukrainian].
2. Sukhomlynskyi V. O. (1968) Slovo ridnoi movy [The word of the native language]. *Ukrainska mova i literatura v shkoli – Ukrainian language and literature at school*. № 12. S. 5. [in Ukrainian].

LIST OF CONVENTIONAL ABBREVIATIONS

1. ZNPD – Zbirnyk narodnykh pisen i dum (1983) [Collection of folk songs and thoughts] / zi zbirni Ivana Luchkova. Kyiv – Liaiptsig: Ukrainska nakladnia; Kolomyia: Halytska nakladnia. 186 s. [in Ukrainian].
2. UP – Ukrainski pisni z notamy (1929). Zbirnyk I. (pisni narodni) [Ukrainian songs with notes. Collection I. (folk songs)]. / Uporiad.: P. Funt, V. Sharavskyi. Kyiv: Vydavnyche tovarystvo «Chas». 351 s. [in Ukrainian].